

In 1943 verscheen, van de hand van Graaf Pierre de Lichtervelde, een uiterst gedetailleerde biografie over zijn verre voorzaat, Jacob van Lichtervelde, wiens praalgraf in de parochiekerk te Koolskamp te bewonderen valt.

Voor het jaarboek 1998 vatte Dirk Ramboer het eerste deel samen, in de volgende pagina's leest het het tweede deel van het boeiende levensverhaal van Jacob van Lichtervelde, in dienst van meerdere Bourgondische hertogen.

Heemkundige kring Karel Van de Poele

Jacob van Lichtervelde, opperbaljuw van het graafschap Vlaanderen

Een klassenbewust edelman in bourgondische dienst

Dirk Ramboer

Deel 2: Terug van weggeweest (1403 - 1431)

Bij zijn terugkeer uit ballingschap zal Jacob onmiddellijk opnieuw het opperbaljuwschap worden toegekend (op 4 september 1403) met als toemaatje een vergoeding van 1000 écus voor zijn reiskosten!!! Hij herneemt zijn zwerversbestaan, rijdend van hot naar haar om recht te spreken, boosdoeners te vervolgen, rekeningen te controleren en schepenbanken te hernieuwen.

Filips de Stoute overlijdt te Halle op 27 april 1404. Zijn zonen beslissen onmiddellijk het lijk over te brengen naar Dijon, hoofdstad van het hertogdom Bourgondië. Pracht en praal zijn karakteristiek voor de Bourgondiërs, ook in hun begrafenisrituelen. Zestig rouwdragers met toortsen omringen de lijkbaar die met goudlaken is bekleed. Volgen de twee zonen, Jan en Antoon, een schoonzoon en een neef. Zes Vlaamse edellieden, waaronder de opperbaljuw, begeleiden de lijkstoet van Halle tot Dowaaï, de laatste stad van het graafschap Vlaanderen, een tocht van vijf dagen, waarna zij afgelost worden door Bourgondische heren.

Het graafschap Vlaanderen heeft nu een nieuwe meester. Filips de Stoute, graaf van Vlaanderen geworden door zijn huwelijk met Margaretha van Male, dochter van Lodewijk van Male, wordt opgevolgd door zijn vrouw. Lang zal Jacob niet in haar dienst zijn daar gravin Margaretha hem afstaat aan haar zoon Antoon, eerst gouverneur, daarna hertog van Brabant.

2.1 In dienst van Antoon van Bourgondië, hertog van Brabant (1404-1409)

De oude Brabantse hertogin, Johanna, had reeds in 1390, voor de dood van Filips de Stoute, diens echtgenote Margaretha van Male, haar nicht¹, aangeduid als de enige erfgename van het hertogdom, een niet te versmaden geheel dat zich uitstrekte over het grondgebied van de huidige Belgische provincies Brabant, Antwerpen en Limburg, en de Nederlandse provincies Noord-Brabant en Limburg.

Van hun kant hadden Filips en Margaretha in 1401 ook al laten aanvaarden door de Staten van Brabant dat hun tweede zoon, Antoon, de wettige en enige erfgenaam zou zijn van zijn moeder voor alle domeinen die van de hertogin Johanna afhingen. Wanneer Filips de Stoute te Halle overlijdt, was hij juist in Brabant omdat tante Johanna, reeds 82 jaar oud, van plan was hem het bestuur van het hertogdom over te dragen.

¹ Johanna van Brabant was de zuster van de moeder van Margaretha van Male.

Onmiddellijk na de dood van hertog Filips wordt dan een regeling getroffen om Antoon met een gouverneurschap te bekleden en hem volmachten te geven. De toekomstige hertog van Brabant is dan twintig jaar oud.

2.2 Ten paleize van de gouverneur

Binnen de maand van zijn eedaflegging zien wij in Brabant een embryo van een Rekenkamer opduiken, die naar Vlaams voorbeeld en met twee Vlaamse ambtenaren functioneert. Niet de jonge Antoon ligt aan de oorsprong van deze vernieuwing, maar wel zijn moeder, die ook op politiek gebied de invloed van de Bourgondiërs zal trachten te laten doorwegen.

Twee Vlaamse raadgevers worden aldus aan Antoon toegewezen, de eerste pensionaris van Gent, doctor iuris Simon van Formelis en de onvermijdelijke heer van Koolskamp. Beide mannen kenden elkaar goed daar meester Formelis de raadsman was geweest van de Gentse partij in de zaak Verperenzone. Blijkbaar hadden Jacob of anderen uit de entourage van de graaf de briljante jurist ervan overtuigd dat zijn talent betere (lees: beter betaalde) zaken waardig was...

De twee Vlamingen zetelen aldus vanaf 12 augustus 1404 in de hertogelijke raad, waar zij zich zullen inzetten voor de versterking van het hertogelijk gezag naar Bourgondisch voorbeeld. Zoals in Vlaanderen moeten echter de privileges worden geëerbiedigd! Wel heeft men in Brabant geen zo'n machtige gemeenten als Gent en Brugge, maar anderzijds dient er meer dan in Vlaanderen rekening te worden gehouden met rijke en invloedrijke feodale heren en prelaten van grote abdijen als Grimbergen, Averbode, Affligem en Villers, die deel uit maken van de Staten. De deelname van Jacob van Lichtervelde aan het bestuur, de rechtspraak en arbitrage van het hertogdom samen met de Brabantse raadsliden zal niet meer dan een goed jaar duren.

Inderdaad, wanneer in 1406 de oude hertogin Johanna sterft en Antoon zich door de Staten moet laten aanvaarden als hertog, dient hij te beloven dat zijn raadgevers alleen Brabanders zullen zijn, geboren, wonende en met bezittingen in het hertogdom. Wat een einde stelt aan Jacobs functie van raadgever van de hertog en hem toelaat voor het eerst in zeventien jaar wat op adem te komen in zijn kasteel te Koolskamp.

Zoals vermeld bleef Koolskamp het centrum van zijn privé-leven. Het is ook te Koolskamp dat hij op 21 december 1404 een dochter uithuwelijkt, een buitenechtelijk kind, want met zijn wettige vrouw heeft hij geen afstammelingen. De uitverkorene is een notabele van Ardoorie, genaamd Jan Alizen, die herhaaldelijk schepen zal zijn van het Brugse Vrije. Minstens zeventien steden hebben naar aanleiding van dit huwelijk de bruidsschat wat helpen aandikken.

2.3 Te Parijs met Jan Zonder Vrees

Tijdens deze ambtsperiode wordt de heer van Koolskamp van dichtbij betrokken bij de machtspolitiek van Jan Zonder Vrees, die reeds hertog van Bourgondië, nu nog graaf van Vlaanderen, Artesië en Bourgondië is geworden na het overlijden van Margaretha van Male op 16 maart 1405. Naar zijn vaders voorbeeld wil hij een actieve Franse politiek voeren en te Parijs de eerste viool spelen. Daar is sinds jaren de troon als het ware vacant, daar Karel VI bij tijd en wijle door vlagen van waanzin wordt getroffen.

Onmiddellijk nadat Jan zijn blijde inkomst heeft gedaan in de Vlaamse steden, begint hij vanuit Dowaaï zijn plannen te smeden. Jan kan rekenen op de diplomatieke en militaire steun van zijn broers Antoon en Filip, graaf van Nevers, van zijn schoonbroers, de graaf van Henegouwen en de Prins-Bisschop van Luik en van zijn neef, de graaf van Namen. Beslist een machtige coalitie.

Midden augustus 1405 zetten zich twee legers in beweging richting Parijs: één vanuit Brabant onder leiding van Antoon, en een ander vanuit Vlaanderen en Artesië onder leiding van Jan zonder Vrees en zijn broer Filip, graaf van Nevers. Ze worden midden september vervoegd door 6500 manschappen, waarvan 800 ruiters, vanuit Luik onder de leiding van de Prins-Bisschop.

De heer van Koolskamp neemt deel aan de veldtocht en schrijft enthousiaste brieven naar zijn vrienden bij de Rekenkamer te Rijsel. Parijs is in handen van de Bourgondiërs, maar de rest van Frankrijk luistert naar de partij van de hertog van Orléans, reeds ten tijde van Filips de Stoute de rivaal. Jan zonder Vrees krijgt de plaats van zijn vader in de koninklijke raad maar moet zijn troepen uit Parijs terug trekken.

De rivaliteit zal voortduren, van verzoening naar nieuwe scheuring. Jan -zoals zijn vader- verblijft vooral te Parijs, maar komt in 1407 tweemaal naar Vlaanderen telkens voor twee tot drie maand. Een eerste keer naar aanleiding van het conflict rond het 'Calfvel' (waarover verder meer) en een tweede maal in de zomer.

Hij koopt dan op 14 juni 1407 de heerlijkheid en het bijhorend kasteel van Wijnendale, aankoop waarbij Jacob fungeert als eerste leenheer van de hertog. De vier leden van Vlaanderen eisen sinds jaar en dag dat hun graven in het graafschap zouden verblijven, en Jan wil minstens de indruk geven dat hij zich hiervoor klaarmaakt. Maar in werkelijkheid heeft hij slechts oog voor de strijd om het meesterschap in Frankrijk en bereidt hij een grote slag voor.

Op 23 november van hetzelfde jaar wordt zijn tegenstrever vermoord, maar Jan wordt als opdrachtgever ontmaskerd en moet de vlucht nemen. Hij trekt richting Vlaanderen en komt op 2 december te Rijsel aan, waar hij zijn broers, zijn raadgevers en kamerheren, alsmede een afvaardiging van de leden van Vlaanderen laat samenroepen.

Jacob, op dat ogenblik zonder ambt, is te Koolskamp en wordt toch opgeroepen voor de besprekingen te Rijsel. Na een dag rapporteren in het Frans en een tweede dag



Jan zonder Vrees, zoon van Filips de Stoute en Margaretha van Male.

in het Vlaams beloven de Vlamingen Jan Zonder Vrees alle steun, zoals trouwens ook zijn broers. Dijon en de andere steden van zijn eigen hertogdom kennen hem belangrijke bedragen toe. Het tij keert, en Jan kan in maart 1408 triomfantelijk terugkeren naar Parijs, waar hij de steun geniet van de burgerij en het gewone volk. Een koninklijk edict prijst hem de hemel in voor de steun die hij biedt aan het koningshuis, en verbiedt elk verwijt of represaillemaatregel voor de aanslag op de hertog van Orléans. Jan Zonder Vrees is niet alleen meester over Parijs, hij is ook meester van de persoon van de koning, en dus de feitelijke meester van het koninkrijk!

2.4 Te velde met de hertog

Ondertussen is op 23 december 1407 de heer van Koolskamp benoemd tot schout van Antwerpen en markgraaf van het land van Ryen wat hem buiten de havenstad en heerlijkheid van dezelfde naam een ambtsgebied geeft tot Lier en Herentals². Twaalf jaar voordien had hij reeds hetzelfde ambt bekleed, in opdracht van de graaf van Vlaanderen. Als naar gewoonte deelt hij boeten, bedevaarten en verbanningen uit bij zijn rechtszittingen, maar een doodstraf is ons niet bekend. Dit alles is maar klein bier, tijdverdrijf als het ware. Eigenlijk is hij stand-by, klaar voor nieuwe, meer belangrijke opdrachten.

We zien Jacob ook ingeschakeld in het machtsspel van Jan Zonder Vrees naar aanleiding van de slag van Othée (bij Luik). In Luik is de keurbisschop Jan van Beieren, in moeilijkheden en roept de hulp in van zijn schoonbroer, Jan Zonder Vrees, die zonder dralen een legermacht van Bourgondiërs, Artesiërs en Vlamingen te Doornik concentreert.

Coolskamp wordt bij zijn hertog geroepen te Brussel. Onder andere zaken wordt hem gevraagd vanuit Antwerpen troepen aan te brengen. We vinden Jacob op 19 september 1408 te Leuven met een konvooi van 77 ruiters en 81 andere manschappen, dat 's anderendaags naar Tienen optrekt, waar nog troepen van Antoon van Bourgondië kamperen.

Op 23 september levert de legermacht die uit Doornik vertrok, reeds strijd te Othée. De vijand wordt verpletterd en Jan van Beieren wordt weer in de bisschoppelijke zetel gezet. De hertog van Brabant en de schout van Antwerpen behoren tot het kamp van de overwinnaars en mogen demobiliseren.

De heer van Koolskamp zal niet lang meer in dienst blijven van Antoon, hertog van Brabant. Eind december vindt hij dat zijn rol in Antwerpen is uitgespeeld en verzoekt hij zijn meester zijn dubbel ontslag als schout van Antwerpen en markgraaf van het Land van Ryen te willen aanvaarden.

Voortaan zal hij nog slechts één heer dienen, de graaf van Vlaanderen, zij het Jan Zonder Vrees of Filips de Goede.

² De stad en de heerlijkheid Antwerpen - gedurende vijftig jaar aangehecht bij het graafschap Vlaanderen - kwamen na de dood van Margaretha van Male toe aan Antoon (volgens de verdeling van 1401). Zo komt Antwerpen terug in Brabantse handen of wordt het toch geregeerd door eenzelfde vorst. Antoon kon het beheren als een persoonlijk goed en was dus geen verantwoording verschuldigd voor de aanstelling van de Vlaming.

2.5 De Franse veldtocht, de Brugse milities en de zaak van het ' Calfvel'

Een tijdje is Jacob uit de circulatie. Van januari 1409 tot maart 1410 heeft hij geen enkel spoor achtergelaten in de archieven. Voorbijgaande ongenade of buitenlandse missie? Ziek of lijdend aan een middeleeuwse 'midlife crisis' ? De historicus kan alleen maar gissen.

2.5.1 De hertog op bedeltocht

In maart 1410 duikt hij terug op. Een koerier van het Brugse Vrije brengt hem thuis te Koolskamp enige brieven die hij beantwoordt. Hij heeft wel geen enkele functie, maar wordt toch betrokken bij de zaken, én die van het Brugse Vrije, én die van het graafschap.

Op 4 juni 1410 vinden we hem te Gent in het select gezelschap van een menigte ridders, prelaten en vertegenwoordigers van de Vier Leden van Vlaanderen, alsmede van andere steden en kasselrijen. De graaf heeft hen allen samengeroepen om te beraadslagen over een zaak 'touchant si grandement le bien et honneur de Monseigneur que plus ne pourroit'

De Franse zaken van Jan Zonder Vrees dreigen spaak te lopen en de graaf wil vanuit Vlaanderen de verzekering krijgen dat te gepasten tijde milities zullen worden op de been gebracht om hem in Parijs en omstreken een handje toe te steken. Maar om niet alleen te staan met de (onbetrouwbare!) vier leden, roept hij ook andere steden en de andere standen op. Deze tactiek paste zijn vader reeds toe in de zaak Verperenzone, en zo wordt een nieuwe stap gezet naar het instellen van de Staten van Vlaanderen, en het inperken van de macht van de grote steden.

Te Parijs steekt de partij van Orléans weer haar kop op. De zoon van de vermoorde hertog huwt er met de dochter van de graaf van Armagnac begin 1410. De graaf van Armagnac, zelf getrouwd met een nicht van Jan Zonder Vrees, had de steun van de arme landadel van Gasconje, en stond goed in aanzien in heel Zuid-Frankrijk. Van nu voortaan worden de aanhangers van de partij van Orléans, Armagnacs genoemd, en betwisten ze de Bourgondische aanspraken op de Franse kroon. Van beide kanten laat het wapengekletter zich weer horen, en daarom is Jan Zonder Vrees verplicht ook buiten de Franse gewesten overal steun te zoeken waar hij zijn invloed kan laten gelden; in Brabant en Luik, en ook in Vlaanderen. Zelf komt hij niet naar de statenvergadering te Gent, maar zijn afgezanten hebben blijkbaar stevige voordelen beloofd, alhoewel niets geschreven wordt, dit tegen alle gebruiken in. Op een week tijd is de zaak beklonken en wordt de Bourgondiër toegezegd dat de Vlaamse steden, zo nodig, troepen zullen lichten.

Een soort wapenbestand tussen beide partijen (de vrede van Bicêtre van 2 november 1410) geeft Jan Zonder Vrees de kans om de banden met zijn achterban aan te halen. Veertien maanden heeft hij zich niet laten zien in zijn Vlaams en Artesisch gewest. Pas aangekomen te Rijsel krijgt hij reeds een afvaardiging van de leden van Vlaanderen over de vloer, die zijn oren afzagen: of hij toch maar, zoals beloofd, zich eindelijk in Vlaanderen wil vestigen. En als hij zelf niet kan, of hij dan misschien niet de jonge graaf van Charolais kan zenden, zijn veertienjarige zoon Filips. In februari 1411 is het dan zo ver. De jonge graaf doet zijn blijde intrede te Brugge. Vader Jan is in persoon aanwezig en zit de feestelijkheden voor. Jacob van Lichtervelde is ook opgeroepen voor de duur van het hertogelijk verblijf.

Voor de heer van Koolskamp en de jonge prins, de toekomstige Filips de Goede, aan wiens gevolg Jacob spoedig zal worden toegevoegd, is dit de eerste ontmoeting.

Na de bals en banketten, en de politieke ontmoetingen in de marge, zet de hertog zijn 'tour de Flandre' verder. Niettegenstaande de afspraken van mei vorig jaar, wil hij zeker spelen. Beetje bij beetje komt Coolskamp weer op de voorgrond. In het bijzijn van getrouwe raadgevers met terreinkennis, waaronder Jacob, dweilt Jan Zonder Vrees de steden af: Gent, Atrecht (Arras), opnieuw Brugge. Hij heeft alle reden om niet à te gerust te zijn in de Vlamingen gezien de stormachtige verhoudingen tussen zijn voorgangers en de Vlaamse steden in het verleden, om maar niet te spreken van de nog zeer recente geschiedenis van het 'Calfvel' waarbij hijzelf de Brugse burgers diep heeft vernederd. Een nieuwe vergadering van de Staten zal nodig zijn, waar hertogelijke aanwezigheid en nieuwe demarches naar de Brugse stede toe ten slotte resulteren in het toezeggen van het contingent: 9000 sergeants en 1000 arbalestriers (kruisboogschutters). Beslist een geduchte krijgsmacht!

2.5.2 De Vlaamse milities buiten hun grenzen

Zoals naar gewoonte, zou ieder lid van Vlaanderen voor zijn kwartier zorgen, onder verantwoordelijkheid van de schepenen. De troepen werden gelicht na proclamatie door de stadsmagistraten, die ook bevelvoerder (kapitein) en andere officieren aanduiden, het contingent tot aan het legerkamp begeleiden, en onderweg ervoor moesten zorgen dat de gewapende wandeling niet uit de hand liep. De steden stonden op hun privileges, ook als ze oorlog gingen voeren voor hun vorst. De coördinatie van mobilisatie en bevelvoering werd toevertrouwd aan de Bourgondische kanselier en een staf van edelen, waaronder de heer van Koolskamp.

Sinds ettelijke jaren reeds waren de Vlaamse milities niet meer opgeroepen geweest, en nu was het zelfs de eerste keer dat zij de grenzen van het graafschap zouden overschrijden voor een aanval in regel op vreemd grondgebied. Kanselier en staf -dus ook onze Jacob- kregen te maken met heel wat onvoorziene moeilijkheden, waaronder het gekibbel over de rangorde van de milities (welke stad stapt er aan het hoofd van de colonne?) en het touwtrekken om de kleinere steden gelegen binnen het grondgebied van het Brugse Vrije. Zouden zij met de stad Brugge, dan wel met de landheren van het Vrije mee marcheren?

Het eerste punt vond een praktische oplossing à la Belge: de eerste plaats wisselde dag na dag, volgens een beurtrol. Voor het tweede punt diende een nieuwe keure te worden uitgevaardigd door de vorst: de contingenten van Sluis, Damme, Monnikenrede, Muiden, Hoeke, Blankenberge, Oostende en Diksmuide volgden Brugge, die van Ijzendijke, Oostburg, Aardenburg, Oudenburg, Gistel, Torhout, Eeklo, Kaprijke en Lembeke schaarden zich achter het Vrije.

Wanneer begin september de Vlamingen te Dowaaï aankomen zijn daar reeds 2.500 ridders uit Vlaanderen, Artesië, Bourgondië, Brabant en Luik, met 800 wapenknechten en 5.000 man voetvolk. De Vlaamse milities uit de steden, 10.000 man, zijn goed uitgerust en beschikken over ribaudekijnen, een ware veldartillerie, het nieuwste snufje in de middeleeuwse oorlogvoering³.

³ Deze eerste veldartillerie bestond uit een door paarden getrokken affuit waarop een aantal kanonnen van klein kaliber gebundeld lagen. De ontploffing werd teweeg gebracht door een lont die vooringebracht werd en achtereenvolgens de verscheidene ladingen deed ontploffen: een



Ribaudekijnen en mortieren ingezet bij de belegering van een stad in de 15e eeuw. Miniatuur uit Geschiedenis van Karel Martel (Brussel, Kon. Bibliotheek Albert I)

Op naar Ham-sur-Vermandois, waar, - vooral door toedoen van de Vlamingen - op een minimum van tijd de stad in ruïnes wordt herschapen en de inwoners over de kling gejaagd. Waarop de garnizoenen van de omliggende steden terstond hun kampen opbreken en de wijk nemen. Jan Zonder Vrees kan zo meer zuidwaarts trekken, maar wanneer hij op 20 september binnen het schootsbereik van de vijand komt, riskeert hij toch de confrontatie niet.

De Vlamingen zijn echter gekomen om te vechten en ze vervelen zich. Zij willen naar huis, te meer daar de stadsmilities slechts een dienstplicht van ten hoogste 40 (veertig) dagen kan worden opgelegd... Na veel aandringen blijven ze een week langer, en vertrekken dan met in pak en zak, enkele privileges en het dankwoord van de hertog. De stemming onder de manschappen is echter opstandig .

2.5.3 De zaak van het 'Calfvel'

De terugtocht zo vredig mogelijk te laten verlopen, is dus voor het ogenblik dé zorg voor de jonge graaf van Charolais, die goed is omringd door een raad van trouwe medewerkers, waaronder twee vroegere opperbaljuws. Jacob wordt naar Rijsel gezonden om er aan het hoofd van een missie voor te zorgen dat de veiligheid wordt

soort primitieve en natuurlijk niet zeer handelbare mitrailleuse. Dit geschut werd soms bedacht met de naam "orgel" daar de lopen parallel gemonteerd waren op het chassis als waren het orgelpijpen. (Wie denkt hier niet onwillekeurig aan de beruchte Stalinorgels van het Rode Leger?). De ribaudekijnen zijn pas sinds de vijftiende eeuw bekend. Zo de Vlamingen het poer niet hebben uitvonden, dan wisten ze toch al heel vroeg hoe ze het moesten verschietsen.

verzekerd in de stad en de kasselrij. Bij het heengaan hadden de strooptochten van de milities nogal wat kwaad bloed gezet, en de Rijselnaars hadden uitdrukkelijk om bescherming verzocht. Jacob laat -zeer tactisch- de contingenten van het Brugse Vrije afhalen door hun afgevaardigden, en kan anderzijds bekomen dat een deel van de Bruggelingen om de stad heentrekt. Maar deze laatsten hebben hun laatste woord nog niet gezegd, of liever, al hun buskruit nog niet verschoten.

Op 6 oktober hebben zij op drie mijl van Brugge hun kamp opgetrokken, en laten zij weten dat zij buiten zullen blijven tenzij een aantal eisen onmiddellijk wordt ingewilligd: verhoging van de soldij voor de veldtocht, opheffing van zekere belastingen en herstel van zekere toelagen, voorrang op de Brugse markt voor de banier van de gilden op die van de hertog, en vooral de intrekking van het 'Calfvel'.

De fiere Brugse ambachten zijn de vernedering van drie jaar eerder (1407) niet vergeten. Brugge en het Brugse Vrije waren toen in een strijd gewikkeld om het monopolie van de fabricage en de verkoop van zekere lakensoorten. Nadat hij naar de mening van standen en steden had gepolst, had de hertog de zaak bedisseld en opgelost in het voordeel van de Bruggelingen, met wat genoegdoeningen voor de kleinere steden van het Brugse Vrije. Dit was echter niet naar de zin van Brugge, dat het volledige alleenrecht had opgeëist en zijn 'ces de loy', staking van bestuur en gerecht, verderzette. Jan Zonder Vrees was persoonlijk naar Brugge gekomen, en had de markt laten afzetten door zijn manschappen. Van op de pui van de Halle, was in zijn bijzijn een verklaring afgelezen waarbij alle schepenen uit hun ambt werden ontzet en vervangen door hertogelijke zolenlikkers. Bij keure werd bepaald dat geen enkele gildenbanier op de Grote Markt mocht wapperen zo de hertogelijke banier er niet naast was opgehangen. Wie zich daar niet naar schikte, kon binnen de kortste tijd zelf aan een koord bengelen.... En niet alleen de nieuw aangestelde schepenbank, maar ook de dekens van de 55 ambachten hadden hun handtekening moeten zetten onder deze nieuwe beschikkingen die op een kalfsvel waren geregistreerd.

Juist dit Calfvel willen de Bruggelingen hebben, nu ze weer hun macht hebben getoond en de vorst hen in elk geval nodig heeft. Op uitdrukkelijk aanraden van de hertog, zal zijn zoon de zo versmadede keure aan de Brugse schepenbank laten toezenden. De heer van Koolskamp is aanwezig op alle grafelijke raadszittingen die aan de zaak worden gewijd.

Zowel bij het voorbereiden van de veldtocht, als bij het zoeken naar een oplossing van de crisis op het einde van de campagne, waren de Vlaamse raadgevers de jonge Charolais van bijzonder nut geweest. Dat de rol van Jacob van Lichtervelde naar waarde geschat werd, bleek toen hij enige tijd later benoemd werd tot vast lid van de Raadkamer te Gent in 1411.

2.6 Conseiller noble résident de la Chambre du Conseil ordonné en Flandre (1411 - 1420)

Terwijl in Frankrijk de burgeroorlog voortwoedt, begint in Vlaanderen een periode van relatieve rust. Gedurende twee jaar zal Jan Zonder Vrees ononderbroken in Frankrijk verblijven. Zijn kanselier heeft hij naar Bourgondië teruggestuurd, en bij die gelegenheid het gezelschap van raadgevers van de jonge graaf Filips versterkt. Zo wordt Jacob benoemd tot vast lid van de Raadkamer te Gent op 24 november 1411. De heer van Koolskamp droeg reeds de titel van raadsheer (conseiller) sinds hij in 1397

tot opperbaljuw was benoemd. Zo het niet ging om een functie als zodanig, was het ook meer dan een eretitel.

Zoals we hiervoor zagen, werd Jacob regelmatig geraadpleegd, en zetelde hij ook bij gelegenheid in de grafelijke raad. Als vast lid is hij nu verplicht te Gent een verblijf te hebben, wat niet wil zeggen dat hij niet meer naar Koolskamp trekt, integendeel. Slechts luttele mijlen scheiden ambtswoning en privé-domein, en de weg ernaar leidt langs Tielt, de stad waar zijn beste vriend baljuw is.

In 1386 had Filips de Stoute de Raadkamer van Rijsel geïnstalleerd om de continuïteit van het bestuur te verzekeren in het Vlaamse graafschap wanneer zijn Franse en Bourgondische zaken hem elders weerhielden. Eén afdeling fungeerde als hoogste gerechtshof. Een tweede sectie, de Rekenkamer, diende de rekeningen te controleren. Op aandringen van de leden van Vlaanderen had Jan Zonder Vrees de gerechtelijke vleugel overgebracht, eerst naar Oudenaarde, en tenslotte naar Gent in het Gravensteen (1407). Dank zij deze inplanting in Vlaanderens hoofdstad, en ook ten gevolge van de veelvuldige en lange afwezigheden van de vorst, zou de Raadkamer aan belang en gezag winnen.

Zijn rol bestond er niet alleen in recht te spreken, maar de raadsheren vormden als het ware een regering, die niet alleen de beslissingen van de vorst ten uitvoer legden, maar een eigen beleid voerden wanneer de vorst of zijn vertegenwoordiger afwezig waren. Te Gent, ten tijde van Jacob, was de Raadkamer samengesteld uit zes juristen: voorzitter Simon de Fourmelles, twee edelen, onder wie Jacob van Lichtervelde, een procureur-generaal, een advocaat-fiscaal, een notaris, een griffier en twee deurwaarders. Dat Coolscamp er een bijzonder aanzien genoot, blijkt uit het feit dat op de akten hij altijd als eerste wordt geciteerd, zelfs vóór de voorzitter.

Tien maanden na zijn benoeming heeft Jacob reeds 82 zittingen achter de rug, gewijd aan het onderzoek van 857 zaken. Deze juridische activiteit zal hij nog verder zetten tijdens de eerste jaren van het bewind van Filips de Goede, t.t.z. tot 1421. Regelmatig moet hij echter toch nog de baan op, ofwel als verslaggever of afgevaardigde van de Raadkamer bij onderzoeken ter plaatse, ofwel als commissaris voor het natrekken van de rekeningen of bij het vernieuwen van de schepenbanken, ofwel voor politieke en diplomatieke missies.

Hij verblijft ook veel te Koolskamp, wat niet altijd wordt geapprecieerd, en hem zelfs één keer een berisping oplevert vanwege de hertog⁴.

In juni 1413 zullen de jonge graaf van Charolais en zijn gade Michelle, dochter van de Franse koning, respectievelijk 17 en 18 jaar oud, zich definitief te Gent installeren. Ze zijn nu reeds vier jaar gehuwd, en zijn oud genoeg om samen te gaan leven, dit in het goed Ten Walle, ook nog Het Prinsenhof genoemd. Wanneer in september 1419 Jan Zonder Vrees wordt vermoord op de brug te Montereau, is zijn zoon 23 jaar oud. Zes jaar ononderbroken verblijf in Vlaanderen zullen maken dat niet Parijs, maar de

⁴ Het absentisme blijkt trouwens een plaag te zijn geweest, die de werking van de Raadkamer dreigde te blokkeren. Zo diende in 1412 de hertog een ordonnantie uit te vaardigen om hierin orde op zaken te stellen: de vaste leden kregen geen wedde tijdens hun afwezigheid; zij mochten nooit langer dan acht dagen na elkaar afwezig zijn, en niet meer dan een maand op een jaar; zij moesten onder elkaar afspreken zodat minstens zeven raadsheren ter plaatse zouden zijn om de lopende zaken te behartigen.

Nederlanden in het middelpunt zullen staan van de belangstelling van de nieuwe hertog van Bourgondië. Zijn Vlaamse raadslieden hebben hiertoe hun steentje bijgedragen, en de heer van Koolskamp mag dus zijn deel opeisen in de roem van de man die later 'Conditor Belgii', de stichter van België, zal worden genoemd.

Tot aan het begin van het bewind van Filips de Goede is de heer van Koolskamp lid van de Raadkamer. Naast de rechtspraak, is de politieke rol van de Raadkamer van het grootste belang. Het oplossen van de vele conflicten die rijzen tussen hetzij de agenten van de graaf en de schepenbanken, hetzij de Leden van Vlaanderen, de schepenbanken en de ambachten, houden de leden van de Raadkamer onafgebroken bezig. De goede verstandhouding bewerkstelligen tussen deze verschillende - soms zeer koppige - instellingen, die bekvechten over de letter van de wet, verhinderen dat zij elkaar naar de strot vliegen, inwerken op de oorzaken van de conflicten en een minnelijke schikking zoeken, toch een vorstelijke beslissing opdringen in geval van mislukking van de weg van het onderling akkoord: dit alles was dagelijks brood voor de heer van Koolskamp en zijn collega's .

Tussenkomsten, bezoeken, onderzoeken met getuigenverhoor, nauwgezette lezing van keuren en privileges: de werkmethode toont aan dat de bestuurders slechts de openbare rust kunnen bekomen door iedereen rechten strikt te eerbiedigen.

In de archieven van Gent, Brugge, Rijsel en Brussel liggen ettelijke bundels, van de zaken behandeld door de Raadkamer, te wachten op de nieuwsgierige heemkundige of de professionele historicus. Steeds zullen zij in de periode 1411-1420 op de naam Coolskamp stoten.

2.7 Jacob van Lichtervelde, onderhandelaar en diplomaat

Zoals hoger vermeld, onderbreken ook diplomatieke missies regelmatig de rechtsprekende en bestuurlijke activiteit, doch steeds blijft de hoofdopdracht de deelname aan de werkzaamheden van de Raadkamer.

2.7.1 Het geschil tussen het Brabantse Antwerpen en het Vlaamse Mechelen

Wanneer Antoon van Bourgondië, broer van Jan Zonder Vrees, hertog wordt van Brabant en Antwerpen niet meer onder Vlaanderen, maar terug onder Brabant ressorteert, willen de Antwerpse burgers dat een einde wordt gesteld aan het monopolie dat de Mechelaars hebben voor de verkoop en opslag van vis, zout en haver. De Vlaamse graven hebben indertijd dit geschil in het voordeel van Mechelen beslecht. Mechelen als Vlaamse enclave binnen Brabants grondgebied en stad aan Dijle en Zenne, heft tienden op de scheepvaart tussen Antwerpen en de twee Brabantse hoofdsteden, Brussel en Leuven.

Zo nodig, kan Mechelen alle goederenverkeer over water tussen de drie Brabantse steden blokkeren. Wanneer in maart 1411 Antwerpen zijn aanspraken op de overslag van vis, zout en haver laat gelden, escaleert het conflict bijna tot een open oorlog tussen de vorstendommen van de twee broers. Onderhandelingen worden gevoerd, waartoe Jacob van Lichtervelde en Simon de Fourmelles worden afgevaardigd. Jacob is tweemaal schout geweest van Antwerpen; de Fourmelles was samen met Jacob raadsheer van Antoon. Ze zijn beiden dus goed geplaatst om de Vlaamse belangen te dienen in een zaak waar ze met de Antwerpse schepenen en de Brabantse hertog zullen moeten aan tafel zitten.

Een akkoord wordt slechts bereikt in december 1413 nadat de beide zonen van Filips de Stoute zelf de zaak hebben aangepakt en elkaar persoonlijk hebben ontmoet te Rijsel en te Antwerpen. Gedurende het gehele jaar 1414 zullen nog onderhandelingen gevoerd worden door afvaardigingen van beide hertogen, waaronder Jacob, om detailpunten te regelen, en de wederzijdse schadevergoedingen vast te stellen.

2.7.2 De Vrede van Atrecht (1414)

Nadat de Vlaamse milities Jan Zonder Vrees in zijn Franse expeditie schromelijk in de steek hebben gelaten in september 1411, heeft de Bourgondische hertog in zijn strijd met de Armagnacs nu eens gezegevierd, dan weer het onderspit moeten delven. Maar wanneer hij in februari 1414 voor de zoveelste keer met een leger voor de poorten van Parijs staat, heeft de demente koning Karel het bewustzijn teruggevonden, en is hij niet van plan zich de les te laten spellen door zijn kozijn uit Dijon. De poorten blijven gesloten, en de legermacht is te onbelangrijk om een doorgang af te dwingen. De aftocht wordt geblazen, en - wat erger is - de Franse koning trommelt al zijn vazallen op om de rebel te achtervolgen tot in diens eigen staten. Het Bourgondisch garnizoen van Compiègne geeft zich over. Dra staat het koninklijke leger voor Atrecht, hoofdplaats van het graafschap Artesië, waar het tot beleg van de stad overgaat. In Péronnes, waar de koning zijn tenten heeft opgeslagen, wordt zonder meer gesteld dat alle staten van de Bourgondische hertog zullen worden aangeslagen zo hij zich niet overgeeft.

Zo de Vlamingen niet warm liepen voor de Franse politiek van hun vorst, dan geeft het vooruitzicht om door Frankrijk te worden aangehecht, of om een andere dynastie opgedrongen te krijgen, hen nu redenen te over om zich te bekommeren om wat beneden hun zuidergrens gebeurde. Een nieuwe lichte van milities behoort tot de mogelijkheden. De Vier Leden van Vlaanderen willen echter eerst een poging tot verzoening ondernemen en verzoeken de hertog om het samenroepen van de Staten. Een afvaardiging van elke stand, samen met broer en zus van Jan Zonder Vrees, (de hertog van Brabant en de gravin van Henegouwen) zullen zich naar het koninklijke kamp begeven om er in naam van de rebel vrede en vriendschap af te smeken.

Een samenloop van omstandigheden maakt echter dat een vrede in het zicht komt. De koning is weer buiten zinnen, het koninklijke leger dat al zes maanden voor Atrecht ligt, wordt geteisterd door epidemieën, en de kroonprins -die vroeger nota bene met de Bourgondiër samenspande- oefent nu alle gezag uit. Het is meer dan waarschijnlijk dat Jacob van Lichtervelde aan deze diplomatieke missie, die in 1414 tot de wapenstilstand leidde, deelnam. Zijn zegel is gehecht aan het perkament dat in 1415 deze vrede verder uitwerkte en finaliseerde.



Grootzegel van Jacob van Lichtervelde (Gentse keure van 06/02/1424)

De vrede in Frankrijk zal niet van lange duur zijn. De jonge Engelse koning Hendrik V ontscheept in augustus 1415 in de monding van de Seine en levert te Azincourt slag met het Franse koninklijke leger, dat in de pan wordt gehakt. Alhoewel hun Bourgondische hertog zich afzijdig hield, waren vele Vlaamse ridders de Franse koning gaan steunen, en sneuvelde ze er

ook bij bosjes. Jacob nam waarschijnlijk niet deel aan de gevechten⁵. De slag had plaats op 25 oktober en Jacob zetelt immers reeds op 29 oktober 1415 in de Raadkamer te Gent.

2.7.3 De handelspacten met Engeland (1416 - 1420)

Dat Jan Zonder Vrees, nochtans de belangrijkste leenheer van de Franse koning, niet optrok tegen de Engelsen, speelde in de kaart van de Vlaamse belangen. De rijkdom en voorspoed van de Vlaamse steden hing af van de lakenhandel, en de wol voor de productie van het laken kwam uit Engeland. De vier Leden van Vlaanderen stonden dus op hun goede contacten met Londen.

Niettegenstaande de Franse koning als suzerein werd erkend in Vlaanderen en dus in principe het graafschap diende bij te dragen tot de oorlogsinspanning van de Franse vorst, hadden de Vier Leden in 1388 een handelspact met Engeland kunnen sluiten, dat door de hertog (toen Filips de Stoute) was geratificeerd, en regelmatig was hernieuwd, een laatste maal in 1411 voor een periode van vijf jaar tot 15 juni 1416.

Maar nu was de Honderdjarige Oorlog opnieuw opgeflakkerd, en onderhandelingen met Engeland dienden toch de goedkeuring weg te dragen van de Franse koning...

Voor Azincourt gonsde Vlaanderen van de geruchten dat de Engelsen binnenkort zouden ontschepen op de Vlaamse kust. Havens en kust behoorden tot het grondgebied van het Brugse Vrije, dat om onmiddellijk alarm te kunnen slaan, dag en nacht een wacht te paard aan de Noordzee en de Scheldemonding organiseert. Maar toen, na Azincourt, Karel V zich terugtrok op Calais, konden de Vlaamse steden opnieuw ademhalen, en kwamen zij tussen bij de hertog met het oog op de vernieuwing van het handelspact.

Jan Zonder Vrees zit opnieuw in Frankrijk. Door de nederlaag te Azincourt is de macht van de Franse koning verzwakt, en de Bourgondiër heeft weer de ogen op Parijs gericht. Zijn troepenmacht ligt aan de Marne, waar een Vlaamse delegatie de aanstelling bekomt van een commissie van twaalf leden, die volmacht krijgen om de onderhandelingen voor te bereiden en met de Engelsen contact op te nemen.

De commissie bestaat uit kerkprelaten, ridders, juristen en grafelijke ambtenaren uit de onmiddellijke omgeving van de graaf van Charolais, onder wie natuurlijk de heer van Koolskamp. Maar de derde stand is niet vertegenwoordigd en de Vier Leden oefenen dan ook zoveel druk uit dat de twee eerstgenoemde prelaten en twee ridders plaats moeten ruimen voor telkens een vertegenwoordiger van de Vier Leden. Jacob blijft van de partij, en maakt ook deel uit van de delegatie, door de commissie gecoöpteerd, om rechtstreeks de besprekingen te voeren met de Engelse delegatie te Calais.

In drie weken tijd wordt een akkoord bereikt (op 25 april 1416) waarbij het handelspact voor een jaar wordt verlengd, op voorwaarde van ratificatie (vóór 24 juni) door de Franse en Engelse koning, de Bourgondische hertog en de Vier Leden.

⁵ Sommige middeleeuwse kroniekschrijvers beweren dat Jacob van Lichtervelde het leven liet op het slagveld. Het gaat hier om een persoonsverwarring, waarschijnlijk met de toenmalige heer van Lichtervelde, een Van Heule, die wél in de strijd omkwam.

2.7.4 Het verdrag van Londen: 'abstinentia bellorum' (1416)

Jan Zonder Vrees wil munt slaan uit dit diplomatieke succes, en zijn banden met Engeland nog nauwer aanhalen. Hij viseert een rechtstreekse alliantie met Karel V, achter de rug en ten koste van de Franse koning. Amper is Jacob terug te Brugge of hij krijgt opdracht om samen met Willem Van Stavele, kastelein van Veurne, en Henri Goethals, deken van Luik, (die ook te Calais deel uitmaakten van de Vlaamse delegatie) naar Londen te trekken om er hun opwachting te maken aan het Engelse hof.

Zij moeten aan Karel V één van de dochters van hun hertog ten huwelijk aanbieden, en worden gemachtigd om te onderhandelen over 'toutes ligues, confédérations, amitiés, alliances, trêves, abstention de guerres, conventions temporaires et durables... ils pourront jurer sur notre âme que nous ratifierons et accepterons ce qui aura été traité et convenu...'. De volmacht kan niet ruimer zijn bepaald, en is gegeven zonder enig voorbehoud. Als gevolmachtigde gezanten van de Bourgondische hertog krijgen de heer van Koolskamp en zijn gezellen dan ook van het Engelse hof een vrijgeleide voor Londen waar ze eind mei 1416 aankomen.

Op Sint-Jansdag (24 juni) wordt in de Vlaamse en Engelse havens het nieuwe handelspact afgekondigd overeenkomstig het akkoord eind april te Calais bereikt. Het toeval wilt dat dezelfde dag na de bemiddeling van de Vlaamse ambassadeurs een verdrag wordt gesloten tussen Engeland en Bourgondië, dat wel meer regelt dan alleen de wederzijdse economische relaties over de lakenhandel. Het verdrag is geen verbond - de hertog geraakt zijn dochter niet kwijt - maar is een voorbeeld van een niet-aanvals-pact. Het betekent wel een diepe breuk tussen de Bourgondische en Vlaamse staten enerzijds en hun Franse suzerain anderzijds. Immers wordt er het volgende bepaald:

In geval van oorlog tussen Frankrijk en Engeland zullen de onderdanen van de hertog van Bourgondië niet tussenkomen. Als tegenprestatie garandeert Engeland dat hun grondgebieden, heerlijkheden en havens vrij blijven van invasie.

Zo de respectievelijke onderdanen deze neutraliteit schenden, zullen zij als vijanden worden beschouwd en zal hun vorst hen geen bescherming meer verlenen.

Hoe de reis en het verblijf te Londen voor Jacob en zijn collega's is verlopen, is niet bekend. Voor hen was de oversteek des te interessanter daar op dat ogenblik Sigismond, de keizer van het Heilig Roomse Rijk, aan het Engelse hof vertoeft. Op 4 juli zijn zij reeds terug in Vlaanderen om verslag uit te brengen aan de hertog.

In oktober zullen de Engelse koning en de Bourgondische hertog elkaar dan ontmoeten te Calais voor verdere onderhandelingen waarbij de Engelse koning aanstuurt op een echt bondgenootschap. Hiervoor zou de Bourgondiër zijn Franse leenheer volledig moeten verloochenen, de rechten van het Engelse huis op de Franse troon erkennen en een vazal worden van de Engelse koning. Toch wat veel voor Jan Zonder Vrees, die het zelf in Frankrijk wil voor 't zeggen hebben en niet het huis Valois voor dat van Lancasters wil inruilen!

Jacob is op dit ogenblik in Calais, waar onderhandeld wordt over de schadevergoedingen voor de inbreuken over de vroegere handelspacten. Het lijkt vanzelfsprekend dat hij minstens wel zal zijn geconsulteerd, gezien de voorbije missie te Londen, die aan de topconferentie van Calais voorafging. En op de banketten en tor-

nooien voor het doorluchtige gezelschap georganiseerd, zal hij ook wel niet ontbroken hebben.

Bij de jaarlijkse verlengingen van het niet-aanvalspact enerzijds en de handels-overeenkomst anderzijds, of bij commissies voor het vaststellen van de vergoedingen na inbreuk, is Jacob verder van de partij tot een laatste maal in november 1419. Het optreden van de zo gewraakte vroegere opperbaljuw schijnt wel te zijn gewaardeerd door de Vier Leden, die in 1419 een bijzondere toelage van 1320 pond uitschreven ter beloning van de onderhandelaars. Jacob kreeg het leeuwenaandeel: 500 pond.

Voor de burgers waren de Franse en/of Engelse zaken van de hertog van minder belang. Wat hen interesseerde was de Engelse wol en de veiligheid van de havens voor de toevoer. Op dit punt waren de belangen tussen burgers en graaf gelijklopend, en Jacob blijkt goed tot tevredenheid van iedereen het gemeenschappelijk belang te hebben behartigd...

2.7.5 De aankoop van het graafschap Namen in 1421

Amper één jaar na de dood van zijn vader Jan, zal de jonge hertog Filips de Goede reeds een eerste fase realiseren van de eenmaking van de Nederlanden onder Bourgondisch bewind, dit door de aankoop van het graafschap Namen waar Jan III op dat ogenblik graaf is. De man is zonder wettige erfgenaam en de grafelijke kas was leeggemaakt door zijn vader en grootvader. De overdracht wordt beklonken voor een prijs van 132.000 gouden kronen.

Vier plenipotentiarissen klaren de klus, waaronder de onvermijdbare heer van Koolskamp. De overdracht gebeurt ten voordele van Filips in zijn hoedanigheid van graaf van Vlaanderen en er wordt bepaald dat in de toekomst de twee graafschappen verenigd moeten blijven. Jan III was niet vergeten dat zijn betovergrootvader Gwijde van Dampierre was, en dat zijn grootvader Jan I, graaf van Namen, met 600 man de Vlamingen vervoegde in de Guldensporenslag.

Nu aan het einde van de twintigste eeuw Vlaanderen en Namen nog in één staatsverband verenigd zijn (tot spijt van wie het benijdt), is Jacob van Lichtervelde daar niet vreemd aan.

De onderhandelaars werden goed beloond: duizend frank voor hun gevierden, waarvan 400 voor Coolskamp en 200 voor ieder van de drie anderen...⁶ Dit bedrag beloonde niet alleen hun tussenkomst bij de onderhandelingen, maar ook hun optreden voor het uitvoeren van enkele punten van de overeenkomst van overdracht. De inventaris van de kastelen, andere onroerende goederen en akten werd opgemaakt. De kasteleins van de grote vestingen werden aangeduid. De investituursceremonie van Filips de Goede als graaf van Namen werd op punt gesteld. Zij had plaats op 8 juni 1421. Zelf was hij niet aanwezig daar Jan III het vruchtgebruik behield tot zijn dood. De eed van trouw van de drie standen werd in naam van de toekomstige vorst afgenomen door hiervoor aangeduide volmacht dragers, waarbij de heer van Koolskamp weer als eerste in rang figureerde.

⁶ Dat deze vergoeding niet te versmaden was, wordt duidelijk als men bedenkt dat de wedde van Jacob voor een heel jaar als nummer één van de Raadkamer ook 400 frank bedroeg.

2.8 Raadsheer van hertogin Michelle en één van de Regenten van Vlaanderen (1420 - 1425)

2.8.1 Eerste jaren van het bewind van de nieuwe hertog

Gezien de Franse bemoeienissen van Jan Zonder Vrees, was gedurende zes jaar in Vlaanderen het hertogelijk gezag vertegenwoordigd en uitgeoefend door zijn zoon, de graaf van Charolais met zijn staf van Vlaamse raadgevers: clerici, edelen, juristen. Maar nu de hertog omgebracht is te Montereau (10 september 1419), zal zijn zoon Filips zelf zo begaan zijn met de strijd om Parijs en de wraak voor de moord, dat hij lange tijd van het graafschap zal afwezig zijn. En dus laat Filips volmacht op 19 februari 1419 aan 'les gens de nostre conseil résidans en nostre Chambre de Gand'. Zodoende zullen de gerechtelijke zittingen van Jacob in de Raadkamer stilaan een einde nemen, en zullen de bestuurlijke taken al zijn tijd opsorpen. In Vlaanderen is trouwens alles kalm, behalve blijvende wrijvingen tussen Brugge en het Brugse Vrije, waarvoor Jacob zich naar Jabbeke en Brugge nodig moet verplaatsen. .

Na twee jaar wil Filips, die op het einde van zijn leven de bijnaam de Goede zal toebedeeld krijgen, aan deze voorlopige oplossing een einde stellen. De graaf weet dat de Vlamingen niets beters willen dan dat hijzelf, of minstens iemand van zijn huis, in Vlaanderen woont, en hij stuurt dan ook zijn vrouw Michelle als landvoogdes naar Vlaanderen.

De heren van Koolskamp en van Komen, samen met de deken van Luik en Meester de le Kethulle, worden haar als raadsheren toegevoegd. Voor Jacob is deze nieuwe functie 1200 pond parisis per jaar waard.

Michelle, dochter van de Franse koning, die echter met haar Filips zes jaar te Gent woonde, is populair in Vlaanderen. Doch een ziekte maait haar vroegtijdig weg en op 8 juli 1422 is het graafschap weer zonder (een residentie) vorst.

Het is wel in bekwame handen, maar het mist het prestige en de uitstraling, die samenhangen met de aanwezigheid van een soeverein.

Verschillende zaken verstoren de rust. Te Gent zijn de arbeiders van de Munt in staking, maar ook de volders en de wevers klagen over hun lage lonen en roeren zich. Wanneer twaalf volders worden verbannen, volgen hun werkmakkers hen naar Ninove, Dendermonde en Aalst. Het ambacht erkent het gezag van zijn deken niet meer, en vraagt dat het korps zou worden geleid door een door de graaf aangeestelde bestuurder. Om de storm te laten bedaren, zijn Jacob en zijn drie gezellen verplicht om Filips ijlings uit Frankrijk te laten overkomen.

Ook is er touwtrekkerij tussen de Raadkamer van Gent en de schepenbank, die zich verzet tegen diens groeiende invloed. De hertog dient nogmaals vierklauwens (let-



Michelle de France, dochter van de Franse koning en echtgenote van Filips de Goede

terlijk en figuurlijk dan), uit het zuiden toe te snellen om een einde te stellen aan een incident dat een nieuwe zaak Verperenzone dreigt te worden.

De Voorzitter van de Raadkamer, Simon de Fourmelles, heeft Victor van der Zickele, één van de meest vooraanstaande burgers van Gent, vele malen schepen van de stad, tijdens een verhitte discussie grove woorden naar het hoofd geslingerd, en hem beschuldigd een even gevaarlijke oproerling te zijn als weleer Jacob en Filips Van Artevelde. Klacht wordt neergelegd bij de hertog, die zich terstond naar Gent begeeft, een uitgebreide raad samenroept, en er de partijen hoort in het bijzijn van de schepenen (4 juni 1423).

De heer van Koolskamp, die op de zittingen aanwezig is en mede beraadslaagt, zal ongetwijfeld de parallel hebben getrokken met de zaak Verperenzone, waarbij de Gentenaars bekomen hadden dat hij naar het Heilig Land werd gestuurd. De ironie van het lot wil dat juist de jurist, die vroeger de belangen van de Gentenaars behartigde in deze zaak, nu door hen werd aangevallen. Een zoete weerwraak ook na zijn overlopen? Tien dagen later valt reeds de beslissing: de voorzitter van de Raadkamer wordt verplicht om nog dezelfde dag in het openbaar eerst zijn excuses aan te bieden, en daarna op bedevaart naar Sint-Pieter te Rome te vertrekken. De Gentenaars hebben dus hun slag weer thuisgehaald. Filips heeft andere katten te geselen, en wil vrede in het achterland.

2.8.2 't Gouvernement van den Lande Vlaenderen'

Nochtans heeft de hertog begrepen dat hij ter plaatse in Vlaanderen de hertogelijke aanwezigheid opnieuw en meer tastbaar diende te maken. Na raadpleging van de Leden, wordt bij keure van 9 augustus 1423, gegeven te leper, beslist voortaan de regering van het graafschap bij afwezigheid van vorst of vorstin toe te vertrouwen aan een college van regenten, samengesteld uit één clericus, twee juristen en vier heren.

Met name worden aangeduid in volgorde van belangrijkheid: Henri Goethals (deken van Luik), de heer van Koolskamp, Roeland van Uitkerke, de heer van Komen, de heer van Massemen, de juristen de la Kethulle en Godfried de Wilde, voorheen ontvanger van het graafschap. De deken van Luik, Jacob van Lichtervelde en ene de la Kethulle zijn leden van de Raadkamer. De voorzitter van de Raadkamer, zojuist in opspraak gebracht en gestraft, wordt geen regent.

De keure bepaalt ook hun bevoegdheden: een quasi-soevereiniteit over het gehele graafschap en de heerlijkheid Mechelen: rechtspreken, vazallen en ridders samenroepen voor de verdediging van het grondgebied, steden bezoeken, de kastelen en vestingen onderhouden en verdedigen, grafelijke ambtenaren schorsen, anderen voorlopig benoemen in hun plaats, genade verlenen (behalve in geval van samenzwering), de schepenbanken aanstellen. Voorbehoud wordt gemaakt voor het verkopen of wegschenken van de domeinen, het verlenen van privileges, en het opstrijken van winsten... Het nieuwe organisme kan zijn beslissingen treffen zonder steeds zich op de hertog te moeten beroepen. Voor de heer van Koolskamp is de taak niet helemaal nieuw, daar hij ook tijdens het bewind van Filips de Stoute en Jan Zonder Vrees reeds tot de bestuurlijke top van het graafschap behoorde, en sinds het begin van het nieuwe bewind van Filips als raadsheer onmiddellijk naast vorst of vorstin aan de regeringszaken deelnam.

Voor Jacob, die ondertussen een dagje ouder wordt (op dat ogenblik moet hij reeds de zestig zijn gepasseerd), is het de bekroning van zijn lange carrière in dienst van de vorsten van zijn Vlaamse land.

De nieuwe regering wordt te Gent geïnstalleerd, waar het personeel van de Raadkamer, griffiers en koeriers, hen ten dienste staan. In het Vlaams benoemen de nieuwe regenten zich als 'de Heren van den Rade hebbende 'tGouvernement van den lande van Vlaenderen, in de absencie van onze geduchts heeren'.

Jacob zal niet zo lang actief deelnemen aan het beleid. Medio 1425 wordt zijn wedde niet meer uitbetaald en is hij zo goed als op rust gesteld. Voordien zal hij nog getuige zijn en tussenkomen in de rand van de gebeurtenissen die er toe zullen leiden dat de graafschappen Holland en Zeeland aan het Bourgondische rijk worden toegevoegd.

2.8.3 Filips de Goede contra Jacoba van Beieren

Jacoba van Beieren, gravin van Henegouwen, was gehuwd met Jan IV, hertog van Brabant, zoon van Antoon van Bourgondië, gesneuveld te Azincourt. Jacoba had haar huwelijk laten ongeldig verklaren om te hertrouwen met de hertog van Gloucester, een Engels zwaargewicht. De nietigverklaring van haar huwelijk is alleen erkend door de tegenpaus Benedictus XIII, en nog steeds in betwisting bij de wettige paus Martinus V.

Jan IV blijft dus zijn aanspraken op zijn gade en op Henegouwen laten gelden, waarin hij uiteraard wordt gesteund door die andere Bourgondiër, Filips, zijn oom.

Jacoba en haar Engelse gemaal zijn niet van plan de uitspraak van Rome af te wachten, en hebben een leger van 6.000 man te been gebracht dat in Dover de gunstige wind afwacht om het Kanaal over te steken, en vanuit Calais naar Mons te trekken. Uiteraard liggen dan andere Bourgondische gebieden op hun route, waaronder Artesië en mogelijks ook Vlaanderen, en in de middeleeuwen weet iedereen hoeveel schade een leger op doortocht kan aanrichten...

In Frankrijk is de burgeroorlog terug opgevlamd en op Filips dient het Vlaamse graafschap niet veel te rekenen. Daarom tracht de regentenraad minstens het legerkorps van Jacoba en Gloucester buiten de Vlaamse grenzen te houden. Zij sturen in oktober 1424 hiertoe achtereenvolgens Simon de Fourmelles en de graaf van Namen als gezant naar Calais, waar de troepen zijn geland. Ondertussen geven de



Jacoba van Beieren leidde een veelbewogen leven, huwde vier maal en stond tenslotte haar erflanden aan de Hertog van Bourgondië af.

regenten aan de baljuws de opdracht dag en nacht te waken aan de zee en aan de zuidergrenzen, de vestingen te bewapenen, en 'borden en plakATEN' naast de grenspalen op te hangen of neer te zetten⁷. Het Engelse expeditiekorps - zonder een ometje over Vlaamse wegen - geraakt wel in Mons, waar de Staten van Henegouwen op 5 december 1424 de rechten van Jan IV herroepen en de hertog van Gloucester als regent erkennen.

Hun eed van trouw is amper afgelegd of het wordt bekend in de eerste dagen van het nieuwe jaar 1425 dat Jan van Beieren, de vroegere keurbisschop van Luik, en graaf van Holland en Zeeland, overleden is. De man is de oom, én van Jacoba, én van Filips, maar hij heeft zijn staten nagelaten aan Filips, wat niet naar de zin is van Jacoba en haar min of meer wettige echtgenoot. De Vlaamse regenten steunen natuurlijk hun graaf in zijn aanspraken, en Filips komt nu zelf in actie.

Gezwind stuurt hij Bourgondische troepen om Brabant te helpen in zijn strijd tegen de Engelse usurpator. Ook de Vlaamse ridders worden gemobiliseerd. De regenten krijgen op 16 februari 1425 de oproepingsbevelen van de hertog, die zij overmaken aan de bestemmingen, 125 heren en vazallen, onder wie de toenmalige heer van Lichtervelde. De hertog zelf vertrekt halsoverkop naar Vlaanderen, en is tien dagen later te Rijsel. Gloucester wordt tot de hoofdstad van Henegouwen teruggedrongen en neemt de wijk naar Engeland, zagezegd om fondsen en troepen te halen, in werkelijkheid voorgoed. Na een wekenlang beleg valt Bergen, Jacoba wordt gevangen genomen, in juni 1425 door de stadsmagistraten aan Filips overgeleverd en opgesloten in de hertogelijke residentie Ten Walle te Gent, waar ze kan ontsnappen en naar Holland vluchten.

Een nieuwe, lange en bloedige oorlog begint tussen de aanhangers van Jacoba en die van het Bourgondische huis, dat uiteindelijk zegeviert. In 1428 wordt de vrede van Delft gesloten waarbij Filips de kronen van Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland in de wacht sleept!: de tweede grote gebiedsuitbreiding -na Namen- voor de derde hertog van Bourgondië van het huis van Valois.



Filips de Goede, zoon van Jan zonder Vrees, hertog van Bourgondië en Graaf van Vlaanderen

2.9 Laatste jaren van Jacob van Lichtervelde (1425 - 1431)

Zoals gezegd maakt de heer van Koolskamp dan geen deel meer uit van de regentenraad. Hij wordt bij gelegenheid geraadpleegd of ter hulp gevraagd. In oktober

⁷ De geschiedenis vertelt ons niet in welke taal de mogelijke indringers erop attent werden gemaakt dat zij Vlaamse grond dreigden te betreden: in het Frans, Vlaams, Engels of in het Latijn, de internationale taal van die tijd?

1425 ontmoet hij de kapitein-generaal, de stafchef van de Vlaamse troepen, met oog op het opzetten van operaties in de Scheldemonding, waar een Engelse ontscheping wordt gevreesd. In januari 1426 zal Rolin, de nieuwe Bourgondische kanselier, op zijn ervaring beroep doen daar de hertogelijke schatkist tracht een buitengewone toelage te krijgen van Vlaanderen voor het spijzen van de oorlogsinspanning.

Enige maanden voordien was te Brugge de Orde van het Gulden Vlies gesticht ter gelegenheid van het huwelijk van de hertog met Isabella van Portugal. De regenten van het graafschap maken deel uit van de eerste lichte ridders van deze orde, doch niet meer Jacob: hij is enkele jaren te vroeg op rust gegaan...

De archieven laten zien dat, nadat hij zich uit het actief beleid had teruggetrokken, dus vanaf medio 1425, de boodschappen hem te Koolskamp worden bezorgd tot 1428, doch nadien telkens te Gent. Hieruit kan worden afgeleid dat hij waarschijnlijk te Gent overleed. Hij stierf, volgens de datum op zijn praalgraf, op 31 maart 1431.

2.10 De heer van Koolskamp, privé

Jacob, zoals vermeld, was een telg van de Vlaamse landadel. Geen enkele Vlaamse adellijke familie had zoveel macht dat zij in concurrentie kon treden met het grafelijk huis. Hun lenen strekten niet verder dan één of meerdere parochies. Het is onder de zonen van de Vlaamse landadel, en onder de clerici, dat de graaf zijn raadgevers en medewerkers kiest, en niet onder de intelligentsia van het stadspatriciaat. De Vrede van Doornik verplichtte de nieuwe vorst van het graafschap, de Bourgondiër Filips de Stoute, trouwens alleen personen 'issus du pays' als titularissen van een ambt te benoemen.

Vooraleer hij zijn loopbaan als grafelijke ambtenaar begint, heeft Jacob reeds een zeker aanzien verworven. Na de inname van Oudenaarde wordt hij ridder geslagen. Hij voert het wapen van het huis van Lichtervelde en is erfgenaam van de heerlijkheid Ardoonie. Zoals zijn vader Jan, is hij schepen geweest van het Brugse Vrije, en, bij gebrek aan beter, konden we van hem verwachten dat hij regelmatig verder als magistraat van het Vierde Lid van Vlaanderen in de archieven zijn naam zou hebben achtergelaten.



Kanselier Rolin, detail; uit het schilderij De Madonna van kanselier Rolin van Jan Van Eyck, (omstreeks 1435, Parijs, Musée du Louvre)

Welke elementen hebben er dan toe bijgedragen dat hij door de hertog wordt 'ontdekt' en een eerste benoeming tot baljuw van Kortrijk in de wacht sleept? Te vermelden vallen de naam, reeds verworven aan het hof door de leden van zijn geslacht, maar ook de intellectuele vorming die hij zeker heeft genoten om niet te spreken van zijn zeer dynamische en energieke persoonlijkheid.

Wat betreft zijn achtbare familie, kan verwezen worden naar Lodewijk van Lichtervelde, heer van Koolskamp, die was lid van de grafelijke raad onder Lodewijk van Male, zoals trouwens ook Rogier Dierixzone van Lichtervelde. Een andere bekende in de grafelijke kringen is dame Liesbeth van Lichtervelde, die in het kasteel te Gosnay (Artesië) een soort van pensionaat leidde waar zij de bastaards van Lodewijk van Male, halfbroers en halfzusters van Margaretha, (de vrouw van Filips de Stoute), opvoedde. Van de negentien, zijn er nog elf onder haar hoede, wanneer de graaf overlijdt en zijn schoonzoon verder in hun opvoeding en onderricht dient te voorzien.

Wat betreft zijn vorming, is Jacob goed geletterd voor een heer van zijn tijd. Hij schrijft Frans en Vlaams, dit in een tijd dat ridders erop wijzen dat zij in de krijgskunst zijn opgeleid om zich te verontschuldigen wanneer zij zelfs hun naam niet kunnen neerschrijven onderaan de aktes waarbij zij optreden. Dat hij naar Engeland als ambassadeur werd afgevaardigd, laat misschien veronderstellen dat hij ook de taal van dit land machtig was. Zijn vorming heeft hij genoten in een abdijschool uit zijn omgeving, bij Brugge of Ieper, waar de adellijke telgen samen met jonge monniken en toekomstige priesters school liepen. Hogere (universitaire) studies zijn echter dan voor een ridder minder voor de hand liggend.

Van zijn echtgenote is weinig bekend, behalve de naam: Marie 's Vos of De Vos, dat zij dochter was van de heer van Pollare, kinderen had uit een eerste bed met ene 'van Klerken', maar Jacob geen nakomelingen schonk.. Blijkbaar ging het om een huisduif. Nooit wordt haar naam vermeld samen met die van haar echtgenoot bij zijn bezoeken aan de Vlaamse steden. Of nam Jacob haar liever niet mee naar de feestelijkheden waar een man van zijn rang wel soms zijn dame meebracht?

Dat Jacob buitenechtelijk wel soms een graantje meepikte, blijkt uit het feit dat hij in 1421 een bastaardzoon laat wettigen, Léon of Lonis van Lichtervelde, zoon van ene Catharina van de Male, en dat hij een bastaarddochter uithuwelijkt in 1404.

Wanneer Jacob overlijdt, heeft hij toch geen rechtstreekse erfgenaam - zijn gewettigde afstammeling is vooroverleden - en gaat zijn hele hebben en houden naar de zoon van zijn zuster Margriet, Jacob van Wingene.

De nalatenschap is niet te versmaden. Tijdens zijn welgevoel leven, en dank zij zijn goedbetaalde ambten en zendingen, kon de erfgenaam van de heer van Ardoeie, naast deze heerlijkheid nog Koolskamp, een deel van Ayshove, Zwevezele en Assebroek verwerven, alsmede nog enkele kleinere lenen in het Ieperse en te Staden. De heerlijkheid Assebroek was een van de mooiste van Vlaanderen en werd door Jacob aangekocht in 1399, ten tijde van zijn opperbaljuwschap. De prijs was ook niet mis: 4.500 gouden écus. Eén derde van deze prijs werd hem geschonken door Filips de Stoute, die blijkbaar de diensten van zijn opperbaljuw naar waarde wist te schatten.

De heer van Koolskamp was een godvrezend man. In de middeleeuwen is in onze gewesten geen plaats voor een andere overtuiging dan het katholiek geloof, en de

idee overheerst dat de dood de overgang is naar een eeuwige bestemming. Om het zieleheil te verwerven bepaalde Jacob in 1420 bij notariële akte de instelling van een rente van 58 pond parisis voor het oprichten van een kapelanie ter ere van zijn patroon, Sint-Jacob, en voor het bezoldigen van de priesters die ten eeuwigen dage uitsluitend aan deze kapelanie zouden verbonden zijn. Voor zijn jaarwedde van 52 pond diende de kapelaan vier missen per week op te dragen voor de zielerust van de stichter, zijn vrouw en de vooroverleden broers. De andere zes pond waren voorzien voor het onderhoud van diens graf. Naar alle waarschijnlijkheid bestelde de heer van Koolskamp zijn mausoleum zelf bij een Gentse zerkhouwer en werd het in de kerk te Koolskamp mogelijk reeds voor zijn dood opgericht. Het werd in 1780 afgebroken om plaats te maken voor een aangroei van misgangers, maar kreeg in 1895 echter opnieuw een plaats in deze kerk na een geslaagde restauratie⁸.

2.11 Bij wijze van besluit...

De missen worden niet meer opgedragen, maar het grafmonument houdt de herinnering levendig aan de opperbaljuw en de 'heer van de Rade hebbende het gouvernement van het land van Vlaenderen'. Een ander monument dat werd opgetrokken tot nagedachtenis van Jacob van Lichtervelde, is wel het opus van Pierre de Lichtervelde, waarvan u deze samenvatting nu tot het einde las. Zo in het hele verhaal de rijke burgers van Gent, en de arme boeren, wevers en volders van het Vlaamse land mijn eerste en meeste sympathie wegdragen, dan toch kan ik mijn bewondering niet onderdrukken voor de sterke persoonlijkheid van Jacob, die gepaard gaat met mijn bewondering voor het sterk staaltje geschiedschrijving van zijn naamgenoot der nieuwe tijden.

Daarom tot besluit deze wens: dat leven en werken van burgers, boeren, wevers en volders uit de tijd van de Bourgondische hertogen op een even talentrijke wijze bestudeerd en beschreven mogen worden, zoals Louis-Paul Boon dat deed voor de burgers, boeren, wevers en volders uit de geuzentijd.

oooooooooooo

⁸ Zie mijn bijdrage: De praalgraven van Jacob en Lodewijk van Lichtervelde in Elfde jaarboek van de Heemkundige Kring. Karel van de Poele, Lichtervelde, 1995, p. 201 e.v.

2.12 Bibliografie

- Blockmans, W. en Prevenier, W.: De Bourgondiërs - De Nederlanden op weg naar de eenheid 1384 - 1530, Amsterdam, Meulenhoff, 1997.
- Lecat, Jean Philippe: De Bourgondische Uitdaging, Brussel/Amsterdam, Elsevier, 1985.
- Lichtervelde, Cte Pierre de: Un Grand Commis des Ducs de Bourgogne, Jacques de Lichtervelde, Seigneur de Coolscamp, Brussel, Goemaere, 1943.
- Toman, Rolf: De Kunst van de Gothiek, Köln, Könemann, 1998.
- Van Acker, Lucien e.a.: Geschiedenis van Koolskamp, Koolskamp: Heemkundige Kring Koolskamp, 1996.
- van Belle, Juliaan: Les pays de par deçà - De Bourgondische Nederlanden, Torhout: Flandria Nostra, 1985.
- Young, Alexander: History of the Netherlands (Holland and Belgium), Chicago-New York: The Werner Company, 1895.